

Αρχαία Τραγωδία – Θεία Λειτουργία

Σκέψεις αναφορικά με τις ομοιότητες και τις διαφορές τους

Του Δημήτρη Σταθακόπουλου

Το καλοκαίρι, στα πλαίσια των διακοπών, συνήθως μας δίνεται η ευκαιρία να παρακολουθήσουμε, μία παράσταση τραγωδίας σε κάποιο νεώτερο ή αρχαίο θέατρο. Ομοίως μας δίνεται και η ευκαιρία να παρακολουθήσουμε (ίσως περισσότερο απ' ό,τι στις πόλεις) έναν Εσπερινό ή μία Θεία Λειτουργία, όπως αυτή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου το 15 Αύγουστο.

Με αφορμή λοιπόν τα παραπάνω, άς κάνουμε μερικές σκέψεις αναφορικά με τις ομοιότητες και τις διαφορές των δρώμενων αυτών, ούτως ώστε την επόμενη φορά που θα βρεθείτε ενώπιόν τους να τα παρατηρήσετε – « απολαύσετε » καλύτερα.

Η Θεία Λειτουργία παρουσιάζει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με την αρχαία τραγωδία, στη δομή και την μορφολογία βάσει των οποίων συναρμόζονται τα επιμέρους κομμάτια, απαρτίζοντας έτσι το λεγόμενο «Τυπικό».

Και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για τελετουργικές αναπαραστάσεις (θείας προελεύσεως) που περιλαμβάνουν δρώμενα εις ανάμνηση, υπόμνηση, ενθύμηση, της ζωής και των παθών ενός Θεού, με λυτρωτικό χαρακτήρα και κυρίως με λυτρωτική κατάληξη, όπου κατ' ένα μυστηριακό τρόπο εντάσσεται και ο θεατής, ο οποίος συμμετέχει, γίνεται κοινωνός του μυστηρίου και ως εκ τούτου, με το πέρας της τελετής, οδηγείται στην «κάθαρση».

Βέβαια στην τραγωδία, ο μύθος (δηλαδή η υπόθεση των δρώμενων) περιέλαβε και άλλες αφηγήσεις, προερχόμενες από τους γνωστούς μυθολογικούς κύκλους (κοσμολογία, Θεογονία, ανθρωπογονία, πάθη κ.λπ) . Αντίθετα, η Θεία Λειτουργία στηρίζει την ύπαρξή της αποκλειστικά και μόνον στην αφήγηση αυτής της μίας και μόνης υπόθεσης των Παθών και της Αναστάσεως του Χριστού, που είναι όμως, η κατάληξη και το απόσταγμα κάθε μύθου και κάθε θρησκείας που στο παρελθόν είχε δημιουργήσει η ανθρωπότητα προσπαθώντας να προεικονίσει, να προπλάσει και να προσεγγίσει αυτό το γεγονός.

Αναφορικά με τους χώρους των δρώμενων, παρατηρούμε ότι ο εσωτερικός χώρος της εκκλησίας είναι διαρρυθμισμένος κατ' αναλογία με την σκηνική διαρρύθμιση της τραγωδίας, δηλαδή του αρχαίου θεάτρου. Ο “οίκος” (δηλαδή η πρόσοψη του κτίσματος, με τις τρεις θύρες, στο βάθος του θεάτρου- θυμηθείτε το Ηρώδειο), βρίσκει την αντιστοιχία του στο Ιερό βήμα και το τέμπλο που διαχωρίζει το Ιερό από την υπόλοιπη εκκλησία, περιλαμβάνοντας επίσης τρεις πόρτες (Ωραία Πύλη και τις 2 πλαϊνές).

Σημειωτέον πως σε καμία τραγωδία δεν παρουσιάζονται φόνοι, θυσίες, αυτοκτονίες και άλλα βίαια γεγονότα μπροστά στα μάτια του κοινού, αλλά πάντοτε πίσω από τον Οίκο . Κατ' αντιστοιχία η ιερή θυσία στη Θεία Λειτουργία συντελείται μέσα στο Ιερό Βήμα. Επίσης ο Βωμός, (δηλαδή η Αγία Τράπεζα) έχει την αντιστοιχία της με την Διονυσιακή θυμέλη, το δε “Λογείο” θα μπορούσε να θεωρηθεί ο Άμβωνας του ναού μιας και εξ' αυτού αναγιγνώσκεται το Ευαγγέλιο και κηρύττεται ο Λόγος του Θεού.

Στη Θεία Λειτουργία (από άποψη δομής κειμένων) έχουμε ένα μέρος πριν την μικρή Είσοδο, (αυτής του Ευαγγελίου), ένα μέρος που μεσολαβεί απ' αυτήν την είσοδο μέχρι την μεγάλη Είσοδο “ τα άγια των αγίων ” και τέλος το τελευταίο μέρος που είναι και το κυριότερο εφ' όσον κατ' αυτό συντελείται η καθαγίαση των προσφερομένων τιμών δώρων και η θυσία του Χριστού. Ο Αρχιερέας, οι ιερείς, ο διάκονος, αποτελούν τους “ υποκριτές ”, τα άτομα, δηλαδή που υποδύονται και μαζί με τα άμφια τους ενδύονται, τους “ρόλους” της θείας αναπαραστάσεως. Για παράδειγμα, την είσοδο του Χριστού στα Ιεροσόλυμα, (η Μεγάλη Είσοδος), την πορεία του προς

τον Γολγοθά, – δηλαδή την Αγία Τράπεζα όπου και όντως θα θυσιαστεί -, την ενθρόνιση του Αρχιερέως, την εκ δεξιών του Πατρός απεικόνιση του Χριστού και πλήθος άλλων συμβολισμών. Επίσης, ο αριστερός και ο δεξιός Χορός (ψάλτες) “υποδύονται” τρόπο τινά, τους “ρόλους” του αριστερού και δεξιού ημιχορίου στο Χορό της αρχαίας τραγωδίας.

Τέλος, ουσιαστικότεροι συμβολισμοί, όπως η μετάληψη των πιστών δια φόβου Θεού, πίστεως και αγάπης και ο αγιασμός τους, δεν είναι άλλο τι παρά η δια ελέου και φόβου κάθαρση της τραγωδίας.

Πέραν όμως της τυπολογίας, τα εξωτερικά κοινά σημεία και τους βαθύτερους κοινούς συμβολισμούς τους, η Θεία Λειτουργία διαφοροποιείται προς ένα σημείο κατά πολύ από την αρχαία τραγωδία. Εξωτερικά, η Θεία Λειτουργία μοιάζει με παράσταση, αναπαριστούσα ένα γεγονός, αφηγούμενη μια ιστορία.

Οι ιερείς, υποδύονται κάποια πρόσωπα, όμως, αναπάντεχα το θέατρο γίνεται πραγματικότητα. Αναπαριστώντας (και χάρη στην αναπαράσταση) αναβιώνουν το αναπαριστώμενο που παύει πια να είναι η ανάμνηση ενός γεγονότος γινόμενο το ίδιο το γεγονός!!!

Η πρώτη Θεία Λειτουργία άρχισε/ έγινε ουσιαστικά με το Μυστικό Δείπνο, όπου ο Χριστός «εμπιστεύεται» στους μαθητές του ένα μυστικό, το μυστήριο μέσω του οποίου θα κοινωνούν – θα επικοινωνούν μαζί Του καθ’ όλη την διάρκεια της απουσίας Του-. Ο ίδιος ο Μυστικός Δείπνος είναι η πρώτη θεία Λειτουργία αλλά και κάθε θεία Λειτουργία είναι ο Μυστικός Δείπνος.

Ο λόγος και η φύση της Θείας Λειτουργίας αναδιπλώνεται στον εαυτό της. Τείνει να επαναλάβει το ιστορικό γεγονός και κατ’ ένα μυστηριακό τρόπο απονέκρωσης της ροής του χρόνου, κάθε θεία Λειτουργία γίνεται ένας Μυστικός Δείπνος. Ο Χριστός βρίσκεται ξανά εδώ, παρών και δίνει πάλι τον άρτο και τον οίνο στους πιστούς που είναι πλέον οι μαθητές του , μετουσιώνοντας καθ’ αυτό τον τρόπο τον «άρτο και τον οίνο» σε σώμα και αίμα Του, δηλ. θυσιάζεται και πάλι, “αεί σφαγιάζεται”, ο “πάντοτε εσθιόμενος”, αλλά “μηδέποτε δαπανώμενος”.

Ωστόσο, η Θεία Λειτουργία παρότι τελειώνει, εντούτοις θα εξακολουθήσει να τελείται αενάως σύμφωνα με το θεϊκό ρηθέν: “τούτο ποιείτε εις την εμήν ανάμνησιν”, γινόμενη πάντοτε ο έσχατος θεατρικός Λόγος, όπου το θεατρικό στοιχείο υπεισέρχεται στο πραγματικό, και η πραγματικότητα στην αναπαράσταση, αυτή όμως είναι και η μέγιστη ουσιαστική διαφορά από την αρχαία τραγωδία /αναπαράσταση που είχε σίγουρα λατρευτική θεϊκή Διονυσιακή προέλευση και έδινε την κάθαρση, πλην παρέμενε πάντοτε απλό δρώμενο και όχι υπαρκτό ζων μυστήριο.

Καταφανείς ομοιότητες ποιητικών μουσικών κειμένων σε Απόλλωνα- Φοῖβο και την Αγία Τριάδα:

Ύμνος στον Ήλιο, έργο του Μεσομήδη του Κρητός. 2ος αιώνας μ.Χ

Εὐφαιμείω πᾶς αἰθήρ,
γῆ καὶ πόντος καὶ πνοιαί,
οὐρεα, τέμπεα σιγάτω,
ἦχοι φθόγγοι τ’ ὀρνίθων·
μέλλει γὰρ πρὸς ἡμᾶς βαίνειν
Φοῖβος ἀκερσεκόμας εὐχαίτας.
χινοβλεφάρου πάτερ Ἀοῦς,
ροδόεσσαν ὃς ἄντυγα πῶλων
πτανοῖς ὑπ’ ἵχνεσσι διώκεις,
χρυσέαισιν ἀγαλλόμενος κόμαις
περὶ νῶτον ἀπείριτον οὐρανοῦ
ἀκτῖνα πολύστροφον ἀμπλέκων,

αἴγλας πολυδερκέα παγάν
περὶ γαῖαν ἄπασαν ἐλίσσων,
ποταμοὶ δὲ σέθεν πυρὸς ἀμβρότου
τίκτουσιν ἐπήρατον ἀμέραν.
σοὶ μὲν χορὸς εὖδιος ἀστέρων
κατ' Ὀλυμπον ἄνακτα χορεύει
ἄνετον μέλος αἰὲν αἰείδων
Φοιβηίδι τερπόμενος λύρα,
γλαυκά δὲ πάροιθε Σελάνα
χρόνον ὥριον ἀγεμονεύει
λευκῶν ὑπὸ σύρμασι μόσχων·
γάνυται δέ τέ σοι νόος εὐμενῆς
πολυεῖμονα κόσμον ἐλίσσων.

Πρωτοχριστιανικὸς Ὑμνος εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα *

*Ὑμνος στὴν Ἁγία Τριάδα, ἀπὸ τὸν πάπυρο 1786 (Γ' αἰ.μ.Χ) τῆς Ὁξυρύγχου (Αἴγυπτος), στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ ἀλφαβητικὴ σημειογραφία, που βρῆκε ὁ Arthur Hunt τὴ δεκαετία τοῦ 1920. Πρόκειται γιὰ ἓνα μοναδικὸ ὅσο κι ἔξοχο δεῖγμα, ἀποκαλυπτικὸ καὶ χαρακτηριστικὸ τῆς ἐξαπλώσεως καὶ τῆς ἐπιρροῆς τῆς ἐλληνικῆς μουσικῆς στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο καὶ κατὰ τοὺς πρωτοχριστιανικοὺς χρόνους με καταφανεῖς ομοιότητες με τὸν ὕμνο στὸν Ἥλιο τοῦ Μεσομήδη.

Σε πάτερ κόσμων, πάτερ αἰώνων, μέλπωμεν ὁμοῦ, πᾶσαι τε θεοῦ λόγιμοι δοῦλοι. ὅσα κόσμος ἔχει πρὸς ἐπουρανίων ἀγίων σελάων πρυτανήσω σιγάτω μὴδ' ἄστρα φαεσφόρα λαμπεσθων ἀπολειόντων ῥιπαὶ πνοιῶν, πηγαὶ ποταμῶν ῥοθίων πᾶσαι ὑμνούντων δ' ἡμῶν πατέρα χυιόν, χάγιον πνεῦμα πᾶσαι δυνάμεις ἐπιφωνούντων Ἀμήν Ἀμήν. κράτος, αἶνος αἰεὶ καὶ δόξα Θεῷ σωτῇρι μόνῳ πάντων ἀγαθῶν. Ἀμήν Ἀμήν.

Τὸ ποιητικὸ κείμενο, ὅπως ἀνευρέθη, ἔχει ὡς ἐξῆς (τὰ ἐντὸς ἀγκυλῶν ἐλλείπουν).

[ΣΕ ΠΑΤΕΡ ΚΟΣΜΩΝ, ΠΑΤΕΡ ΑΙΩΝΩΝ, ΜΕΛΠΩΜΕΝ] ΟΜΟΥ, ΠΑΣΑΙ ΤΕ ΘΕΟΥ ΛΟΓΙΜΟΙ ΔΟ[ΥΛΟ]Ι. ΟΣΑ Κ[ΟΣΜΟΣ] [ΕΧΕΙ ΠΡΟΣ ΕΠΟΥΡΑΝΙΩΝ ΑΓΙΩΝ ΣΕΛΑΩΝ ΠΡ]ΥΤΑΝΗΣΩ ΣΙΓΑΤΩ ΜΗΔ' ΑΣΤΡΑ ΦΑΕΣΦΟΡΑ Λ[ΑΜΠ]ΕΣΘΩΝ [ΑΠ]ΟΛΕΙ[ΟΝΤΩΝ] Ρ[ΙΠ]ΑΙ ΠΝΟΙΩΝ, ΠΗΓΑΙ ΠΟΤΑΜΩΝ ΡΟΘΙΩΝ ΠΑΣΑΙ ΥΜΝΟΥΝΤΩΝ Δ' ΗΜΩΝ [Π]ΑΤΕΡΑ ΧΥΙΟΝ, ΧΑΓΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΠΑΣΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΕΠΙΦΩΝΟΥΝΤΩΝ ΑΜΗΝ ΑΜΗΝ. ΚΡΑΤΟΣ, ΑΙΝΟΣ [ΑΕΙ ΚΑΙ ΔΟΞΑ ΘΕΩ] Σ[ΩΤ]Η[ΡΙ] ΜΟΝΩ ΠΑΝΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ, ΑΜΗΝ ΑΜΗΝ.